

գառահայ հայտնաբերել: 22 Չարաբէթի եւ պարսկացի եւ զէն իմաստնոց զգառահայութիւն իւր է: 23 Եղիշէր դու այնպէս որպէս զի բնաւ ամենին (զէն) եւ մի պատճառք ժամանակաց անցանդեղնի [զէն] եւ: 24 Փորձէ զարեւելան ժամանակ իբրեւ հար գողիկ:

25 Չարաբէթ անցք անցանին առաւել վասն խցի մտաց ընդ անիւրան՝ քան ընդ այն որ ասնիքի արմենով եւ զգանի թանջանդեր: 26 Չարաբէթի մեծ եւ մեծութիւն՝ զգողութիւն աստաշիր: 27 Խնդաշիր ընդ այնպիսի որ յանդիմանին զքեզ, առաւել քան ընդ այնպիսի որ փառաբանին զքեզ: 28 Իբրեւ չար եւս քան ի թշնամեացն փախիլիք դու ի պատգի փառաբան ժողովոյ: 29 Զան զանձն սուրբ աւել ընդանեղիս աստաւելութիւնն ոչ գառահայ:

30 Ինքն ի մարմնոց անտի գառաւել են՝ ոչ է պիտայ այնահայեան զամենայն զայն արհամարհել:

Նշխարաւոր զով: Բայց կան շատ մարտւոր վէրահեր. նախ Նիւթ. 98 «ἀκρόπολις ἐστὶ σοφοῦ μαγναλονυχία, ὑψηλὴ» «ἱερὲς ἱερὴ» (— հայ «գառաբէթի եւ պարսկացի զէն»), իմաստն է մեծանիւնի իւր, բայց պէտք է բռն որ բուն վէրահ է Նիւթ. 103, կամ աւելի եւս լուս. Պիւթ. 50, որ է ἱεὺς καὶ τὰ εἶδος καὶ ὅπλον σοφοῦ ἢ φερόν-015, ուստի Եղիշէ. «չարաբէթի եւ պարսկացի զէն իմաստն այ պարսկաբէթի իւր, զոր Նիւթ. 103 համաստեան է «Չարաբէթի հողայ զգառահայութիւն համարեալ, չարք կարգաւ է: «... զէն իմաստն», (փեւ. «իմաստն»), — 28 Մթթի եւ հայերէն խոսք, մասնաւոր այն թէ հնչ կ'աւել բռն: «չարաբէթ ժամանակաց, եւս. ուստի զգառաբէթ համաստեան մ'ալ նշանակել: Հմտ. Սեբաստ 252 «իւնոյն է ժամանակն ուր իմաստն», (— φεῖσται χροῖον σοφοῦ ἔσθ'», նախ 1. եւս. եւս. կամ Նիւթ. 82 «Մեծայն մեղք կորուստ ժամանակին» (πῶς ἀμάρτημα χρόνου ζημία), եւ նմաններ: — 28 Ոչ Սեբաստի եւ ոչ Նիւթաբէթի (հարա իւրեր) բռն կը գանձել վէրահ. բայց նախ Նիւթաբէթի անուամբ անին հայերէն «Բաւեր իմաստնոց», (սեւ «Սոփ., Բ. 16-17») «Նիւթաբէթ» ան. Ուիկ հրով փորելի եւ զարգանալ վէրահ եւ նիւթութիւն փորձել, վերջինիս նման ան նախ վէրահ վէր. 21 — Նիւթ. 92:

1 Սոփ. Բ. ալ նշանակեալք չենք գտներ Սեբաստի կամ Նիւթաբէթի զով: Հետեւոր համաստեան մը կար Սեբաստ 103. նախ Սեբաստ 165, զորքը ան իրենց պիտի: 2. այսպէս «զգառի. անշուշտ կարգաւոր է: «...զգառի անվոնդ», — 28 Սեբաստ 294, որ է փոխօրոյ (V πιστοῦ) անվոնդ ἔγκριστα, ὑψηλὴ» «Գնահ. թիւն իմաստն (V հաստատելով) փո. փառաբան», (պիւթ. թիւն) 1. ար. sapientium divitiarum continentalia. Հայն անվոնդ նախ վէրահ թիւ մը ասորքի ձեւով առիւն անլեր, սուր կար «գառաբէթի մեծ», եւս. — 28 Սոփի վէրահ է բառ առ բառ. (սեւ Լիւթ. բառ. Բ. 927, փառաբանել) Հմտ. Սեբաստ 245՝ ἐλεγχόμενος ἵνα γάνη σοφός χροῖον ἰσθὶ τοῖς ἐλεγχόσιν. (սանդիմանելով) յայն 1. եւս. Բ. ուստի վէրահներն շատ աւել մարտւոր է Բաւեր իմաստնոց, («Սոփ., Բ. 42) «Ինչպէս պարտ է ընդ արամեացի, քան ընդ չարագործին», — 28 Նիւթի վէրահ է բառ առ բառ. նախ հայերէն (Բաւ Բ. ան Լիւթ. Բառ. Բ. 927 «Փառաբանել»), Հմտ. Սեբաստ 241 «Փախիլիք ի գողութիւն անհաստատ», եւս. եւս. նախ՝ 570.) նման՝ 531. եւս. — 28 2. «Երեսնեղիս, եւս. իմաստն մասին հմտ. Սեբաստ 46. քարեալ Եւագր 33 (հարա իւրեր)՝ «Եւագր Սեբաստի ուր անպարտ», եւ նմաններ:

1 Սոփ. Յառաջանալիք Բաւեր բառ զարգանալ աւել եւս չենք գտներ Սեբաստի կամ Նիւթաբէթի վէրահ մէջ, ինչ-

եւ յարմէ հետեւ մեկնեալն եւ անգէն [Բ]արի առնիցեալ: 21 Առ այս քեզ ընդունանել զՍաստեան աղաչեալիք լինել քեզ օգնական որով մտք: (22) Բուսէ հարկանել զտեսանել եւ նմանել զնա փութապար: (23) Զի յորժամ առաջի Սաստեան կա յարգիմ Սաստեան մասնին, յաստեան եւ թեան զիրեան պատասխան, եւ ի ճշմարտութիւն անտի պահես:

(24) Ով սիրելիք եւ անկողիք եղարք, որ ի նիւթութիւն անտի հանգիստ, որ ի լուսից վառաւոր անտի դարձան. որ ի մահուան անտի յանմահութիւն, ոչ է պարտ եւ պատշաճ արամել որ ի մարդութիւն անտի վերայ դառնալով փորձութիւնը հասանել, եւ ոչ անհրաժեշտ ընդ նիւթութիւնն. այլ առաւել եւս յայնպիսի հանդի լիցիցք Ցեան: Եւ զայնպիսի իրա հանդէս եւ դործ նիւթութիւնը կենացն քաշելու անտի Զի զիարգ [— մ]թապէ զհամարել թեան որ զամ անաւել [մ]թապէ, մինչեւ յաստեան զիւրայ զվատաստից զպիս առաւել յառաջելիք: — Արհեստի Բարիտան Սաստեան ամեն:

(Ըրարանելի)

4. 8. 8.

Ք Ղ Յ Ա Վ Յ Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

ԱՐԱՐԱՆԵՆԻ ՈՒՅԻ ՀՅՆԻՆԵՐԵՆԻ

(Նամակ Քիֆիլիցի):

Ղեւոնդ եւ որ «ամեն բան չափ ու սահման ունի», եւ անշուշտ այսպէս է ամեն մի փորձ ի շատե կրթութեւ ու զարգացան ընկերութեան մէջ: Բայց որ մեր կողմի այժմեան հայ «գրողները», եւ մանաւանդ «հրապարակախոս», պարսկերէն շատ անձինք, որով նշնայեալ

պէս արեւն նախընթաց մէջ քանի ալ երին ինքզանեւ է: «... անգղեան իսկ անաւել, որ չի յարմարել ըստ երեւալութիւն: Ղեւոնդ գտնէ առաջի մասին շատ նման է Սեբաստ 127 (սեւ նշն)», աւել եւս քիչ՝ Պիւթ. 129 (Պարթ. 12), որ է «ὅν τοῦ σώματος ἀπαλλαγὴς οὐ δέσση, ἐκείνου καταφρόνεις πᾶντο, ὑψηλὴ» «Իրք քանակ ի մարմն» պէտք ոչ անլեր, արհամարհեալ զայն աննշն», — 28 — 28 2. այսպէս «ընդունանել», Ղեւոնդ աղիքը մէջ աննշն. նշնպէս երկրորդ (32), որ ընդհանուր խոսք մըն է: Եւ ընդհանուր պէս ասորք (յայտնապէս 83 եւ աւելի բացայայտ 84 կամ Թիւթի հաստեան) այլ վէրահներ խոսքեր չեն այս կամ այն իմաստն, ու ընդհանուր իրարմին կամ անման հաստեան վերաբանակալ արդար. (33) Եւս. Ուիկիլի մէջ խոսք, զոր յառաւ կը բերէ Վարդան պարսկէ՝ «Ինչպէս Ուիկիլի ան թէ Եւրոպա յարգիմ կա, այնպէս համարեալ թէ առ Սաստեան մասնին, Սաստեան զիրի պատասխան, Վարդ. անպար. (ան Լիւթ. Բառ. Բ. 805 «պատասխան»), Եւս. համար կարեւոր որ նաեւ 81 եւ 82 թիւս երկ պէտք չենք վէրահ հաստեան ան համարել, այլ հաստատարաց վերաբանել կամ Եւրոպիկ:

ու թարգմանիչները, լեզուագետներն ու քերականները իրանց արդիւնաւոր աշխատասիրութեամբ եւ ընտիր երկերով այնչափ խնդճ ու անմայակ լեզու տուին մեր այսօրուայ "գրող" սերունդին, որ հասարակ մտքերն ու պարզ հայերէն բառերն անգամ չկարողանայ արտայայտել հայերէն լեզուով։ Այն ինչ հայ լեզուին փոքր ի շատէ հմուտ առողջագետ անձը անձեք կը վկայէ անշուշտ, որ մեր նորագոյն գրականութեան եւ աշխարհարար-գրական լեզուն յիշեալ անմահ հիմնագիր-մշակները իրանց ձեռքի տակն ունենալով թէ հայ գոսական (կլասիկ) լեզուի բազմադարեան հարստութիւնը, որ անսպասելի աղբիւր է եղած միշտ, եւ թէ մեր կենդանի գաւառաբարբառների տուած եւ հետզհետէ աւելող առատ կենսատու նիւթը՝ լեզուագետ Էռնէստ Ռլենտի լեզուների ընդհանուր զարգացման մասին ասածի պէս, ծաղկաբաշտ արին, յօրինեցին, կենսիկ կազմութիւն տուին եւ իրանց ակնյայտնի ու հեղինակաւոր բազմակողմանի հմտութեան շնորհիւ լեզուաբանական զարգացման այն աստիճանին հասցրին մեր նոր գրական լեզուն, որ այսօր ընդունակ է հայերէն արտայայտելու եւ հայերէն թարգմանելու։ Երեզոյնական գրականութեանց ամէն տեսակ մտքերն ու գաղափարները. միայն թէ հայ հեղինակ կամ, աւելի ճիշդն ասած Ռաբդանիւհ, հայ դուռնի իւր հմտութեամբ կանգնած լինի հարկաւ գիտութեան պահանջած բարձրութեան վրայ, որպէս զի ձեռնարկեալ գործի ծանրութեան տակ չմայ, չձալուի եւ չ"ձեւորուի", ինչպէս որ յաճախ պատահում է մեր գրական առաջարկիչ վրայ։

Այս, գրական առաջարկը, ուր մեր նոր գրական լեզուի արդէն ժառանգած շէնքը՝ փոխանակ մարդավայել կամ հայավայել կերպով եւ իւր բնաւորութեամբ ու իւր աղջային ոգուն յատուկ զարդերով հեռոջհեռ գեղեցիկացնելու եւ պայծառացնելու, ներկայ հայ "գրողները", ասին շինաբանական գոյններով են ցանկանում ներկիւլ եւ յաւակնութեամբ կը յայտարարում թէ թէ "կեանք հայերէն լեզուն եւս ընդհանուր մարդային մտաւոր կուլտուրայի զարգացման աղբիւրն է"։ Եւս հասնելն դիմէ ինքնակրօն"՝ այսինքն ուղում են աւել, որ կուրիտ ագիտութեան պատճառով (ignorance crasse) ամէն բնաբնութեան խառնակութիւն պիտի լինի։

Դարձեալ՝ Տ Է կարելի ստիպել հայ հրատարակութեանց ամէն մի ընթերցողին — որ երկրի եւ որ աստիճանի ուսման տէր էլ

լինի՝ — թէ անպատճառ հինգ, վեց օտար լեզուների մասին տեղեկութիւններ պիտի ունենայ եւ լատիներէն, գերմաներէն, ֆրանսերէն, անգլերէն, ռուսերէն եւայլն լեզուներից նոյն իսկ իրանց տառերով ուղղակի արտագրած եւ գրութեանների մէջ յաւակնաբար էլ առաջ բերած ու հայերէն ամենեւին չըացատարած բառերը, վերագրիւնները, առանցները, ասացուածները, նախագատութիւնները եւայլն, եւայլն պիտի կարողանայ կարգաւ եւ հասկանալ։ Եթէ միայն այսպիսի անմիտ նորածնութեան եւ հայկական մտքի ու լեզուի կեղծ զարգացման եւ շինծու գեղեցիկութեան հեղինակ-հետեւողների ցանկութիւնն է ի հարկէ, որ հայ ընթերցողը կարգաւ եւ ամբողջապէս հասկանայ, թէ ինչ են գրում եւ կամ ինչ են ասում ժամանակակից բազմակիս հայ մտաւոր առաջնորդները իրանց նշանակեալ բազմակիս գրութեանների մէջ առաջ բերած օտարաբանութիւններով։ Այլապէս ի՞նչ նշանակութիւն ունի այս տեսակ վարմունքը։

Մակայն իրաւ՝ եթէ մեր ամենօրեայ կամ եօթնեկեայ հրատարակութեանց խմբագիրներն ու աշխատակիցները անչափ ծանրաբեռնուած՝ յարաշատակ գրելու, շարադրելու, յօրինելու եւ մանաւանդ թարգմանելու կամ ինչպէս իրանք ասում են — "շուտ, շուտ եւ շտապով լիւիւր" — վիճակի մէջ լինելով՝ "էլ հասա ու բարակ մէկ գին ունէ, վայ բարակ մանդղին", են աղաղակում եւ այսպիսով կարծես դիտարկել ամէն կերպ պաշտարում են հայ հարգաւոր բարբառ" գոնէ մեր ամանագրների, հանդէսների, գրքոյկների ու գրքերի հրատարակիչներն ու հեղինակները, որոնք աւելի ժամանակ, հնար եւ միջոց ունին (եւ կամ պիտի որ ունենան) ամէն բան մշակելու, կանոնաւորելու, ճշգրտելու եւ պայպիսի պարզ ու տրամաբան ձեւով ընթերցողին առաջարկելու՝ գոնէ սղոս նախանշանիդի լինին, հսկեն հայկական խօսքի հարազատութեան եւ մտքի յստակութեան, եւ աշխատեն, որ արդի գրական հայերէնը՝ ժամանակակից քաղաքակրթութեան անհուն ճանապարհի վրայ հեռագրեալ առաջ գնալով եւ հետեւաբար աւելի ու աւելի զարգանալով, նախ անմարսելի եւ ապա փխտելի կերակուր չըստնայ հայութեան համար . . .

Բայց . . . բայց այս անգամ այսչափ։
Թիֆլիս, Յունիս 1900 : Ն. ՅԱՐԻ

— Եւ անշուշտ ամէն կողմը ցրուած հայ ընթերցողների ամենամեծ մասը հասարակ կորպուս-գրեւ զիստ-ցոյնի են։

